

Tussen kerk en kunst

Bij de presentatie van het boek *Creatief diaconaat* op 18 april 2013

Creativiteit

Wat is eigenlijk creativiteit? Met de opkomst van de creatieve industrie moeten we die vraag opnieuw stellen. We hebben een brede omschrijving nodig, die raakvlakken heeft zowel met artisticeit - de wereld van de kunsten – als met ondernemerschap - de wereld van de economie.

In wetenschappelijke literatuur luidt een gangbare definitie dat het bij creativiteit gaat om het maken van iets geschikts - nieuw of schaars - dat gewaardeerd wordt door de wereld.ⁱ Het is slechts één omschrijving, maar ze is behulpzaam om deze middag een eerste verkenning op gang te brengen en de positie van de Van der Leeuw – Stichting aan te geven.

Paradox: iets nieuws én aanvaarding

In de genoemde omschrijving zit een paradox.ⁱⁱ Bij creativiteit gaat het om een origineel idee, een nieuw product of dienst, om iets wat er nog niet was. En tegelijk om de acceptatie, de geschiktheid, de bruikbaarheid ervan voor een bepaalde groep, voor jongeren in deze wijk, voor een kerkelijke gemeente in een stedelijke omgeving of voor de maatschappij als geheel. Wat bij creativiteit dan ook vaak een rol speelt, is een flexibel aanpassingsvermogen. Op een omgeving of omstandigheden in weten te spelen. Dus als je iets nieuws ontwikkelt, weten wat in een bepaalde omgeving instemming zal toestaan of waar men mee zal instemmen of wat men zelfs zal oppikken. Er is dus een zeker 'commitment' met de omgeving nodig om creatief te kunnen zijn.ⁱⁱⁱ

Als je in dat spoor van commitment verder denkt dan heb je het bij creativiteit misschien wel eerder over wijzigingen en verbeteringen aanbrengen, dan over nieuwe uitvindingen. Want wat te vreemd is of als te bedreigend wordt gezien, zal niet onmiddellijk herkend worden als iets van waarde of nut.^{iv} Het spanningsveld tussen creativiteit en kunst wordt hier voelbaar. Want moet kunst herkend worden als 'nuttig' om van betekenis te kunnen zijn?

Creativiteit in een veranderende cultuur

Het project 'Sense & the City' speelt zich af *tussen* de traditionele sectoren van religie, cultuur en economie. Het boek dat we vandaag presenteren, brengt creativiteit in kaart, creativiteit die in een tussenruimte ontstaat of daar wordt gezocht. Daarmee staat dit project niet op zichzelf. Het sluit aan bij de netwerkcultuur, zoals die zich ontwikkelt. Creativiteit, zo is de gedachte, kan ontstaan waar mensen uit verschillende netwerken, met uiteenlopende expertise elkaar ontmoeten.

Cultureel ondernemerschap

Het project sluit ook aan bij de creatieve industrie die de afgelopen jaren in snel tempo is ontstaan. In Nederland was het staatssecretaris Rick van der Ploeg die er in de jaren negentig van de vorige eeuw op aanstuurde dat de culturele sector minder op overheidssubsidie en meer op eigen initiatief zou drijven. Die politieke lijn is doorgezet. Intussen is het 'cultureel ondernemerschap' niet meer weg te denken; culturele instellingen en kunstenaars tonen zich meer en meer zelf verantwoordelijk voor de financiële exploitatie

van hun producties. De culturele ondernemers die zich in het domein tussen kunst en economie begeven, zijn de netwerkers bij uitstek.

Nico van der Perk, de drijvende kracht achter Sense & the City, was zo'n cultureel ondernemer. Een netwerker pur sang. En een pionier. Niet alleen tussen de sectoren van cultuur en economie, hij betrok ook religie in deze dynamiek, met name de diaconie en de kerk. Als cultureel ondernemer tussen kerk en kunst, wist hij velen enthousiast te maken om iets nieuws te beginnen. Of om diaconale projecten op inventieve wijze naar een hoger plan te tillen.

Van der Leeuw - Stichting

Wat heeft de Van der Leeuw - Stichting hiermee te maken? Waarom ondersteunt de Stichting de uitgave van dit boek? Ik maak graag van deze feestelijke gelegenheid gebruik om dat toe te lichten. Waar staat de stichting voor?

Ontmoeting van kerk en kunst

De Van der Leeuw - Stichting beoogt de ontmoeting van kerk en kunst. Zij ondersteunt de publicatie van dit boek van harte. Niet zozeer omdat het artistieke in alle beschreven projecten de boventoon zou voeren. Maar omdat dit boek de contouren van een kerk-in-transformatie zichtbaar maakt. En omdat het artistieke en cultureel-maatschappelijke vindingrijkheid als voorname sleutels aanmerkt. Het wil deuren openen waarvan we misschien het bestaan niet eens afwisten. De impulsen tot creativiteit en vernieuwing komen daarbij nadrukkelijk ook van buiten kerken en gemeenten, van kunstenaars en andere creatieven. Met deze dynamische inzet, gericht op *ontmoeting* die voorbij het domein van het vertrouwde voert en ons alleen daarom al kan verrassen, weet de Van der Leeuw - Stichting zich verwant.

Veranderende dynamiek

De wijze waarop de Stichting de afgelopen decennia heeft bijgedragen aan de ontmoeting van kerk en kunst is divers. Want door de veranderende culturele, maatschappelijke en religieuze dynamiek verschuiven ook de snijvlakken tussen kerk en kunst voortdurend.

In 1954, het jaar dat de Stichting werd opgericht, waren de oecumenische betrekkingen met de institutionele kerken van fundamentele betekenis. Juist daar viel de vernieuwing te verwachten en was er om die reden werk te verzetten. Het culturele en maatschappelijke belang van de Van der Leeuw - Stichting als creatieve, verbindende instantie tussen de kerken werd onderstreept door de rijksoverheid, die haar decennialang ruimhartig subsidie toekende. (Dat zou doorgaan tot in de jaren negentig.) Door die steun kon de Stichting onder andere een professionele studiesecretaris aanstellen. Gedurende de eerste twintig jaar kon Willem Barnard zo de *liturgie* exploreren als een terrein van oecumenische betrekkingen. Met zijn artistieke talent kon hij bovendien een manifeste impuls geven aan de vernieuwing ervan.

Aan het eind van de twintigste eeuw was het maatschappelijke en culturele landschap danig veranderd. Nadrukkelijker zocht de stichting in deze periode samenwerking met kunstenaars, organisaties en instellingen die buiten het traditionele domein van de kerk opereerden. Via opdrachten aan kunstenaars als Moniek Toebosch, Marinus Boezem en Willem Breuker werd gestreefd naar spraakmakende en vernieuwende projecten.

Speelruimte voor kunst

De ruimte voor artistieke vrijheid stond reeds in 1954 voorop bij de Van der Leeuw - Stichting. Men vond dat de band met de institutionele kerken zo 'los' diende te zijn, dat met name de kunstenaars waarmee men contact had en zocht, 'zich daardoor niet in hun bewegingsvrijheid belemmerd zouden voelen.' Het was volgens medeoprichter Willem Overbosch wezenlijk voor het functioneren van de Stichting dat de 'speelruimte naar de zijde van kunstenaars' niet werd ingeperkt.

Balans

De wil om ruimte te geven aan de eigen zeggingskracht van het artistieke kenmerkt de Van der Leeuw - Stichting tot op de dag van vandaag. Hoe dat het beste kan, moeten we telkens opnieuw ontdekken. De culturele context is sinds haar oprichting drastisch veranderd. De institutionele kerken hebben fors aan betekenis ingeboet en de overheid trekt zich meer en meer terug uit het religieuze en culturele veld. Wie wil vernieuwen of iets tot stand wil brengen, moet vandaag zelf ondernemer worden. Als Stichting menen we dat we op die ontwikkeling in moeten spelen.

De cultuuromslag raakt niet alleen de kunstensector en maatschappelijke instellingen, maar evenzeer kerk en diaconie. Nico van der Perk was daar als geen ander van doordrongen. Als speler *tussen* deze sectoren, draagt de Van der Leeuw - Stichting graag bij aan het bevorderen van de ontmoeting van kerk en kunst. Waar mogelijk doet zij dat samen met anderen, zoals in dit geval de Vereniging Beraad Grote Steden. Juist via allianties als deze, is onze overtuiging, zal het in de huidige netwerksamenleving mogelijk blijken om de ontmoeting van kerk en kunst te blijven realiseren en perspectieven te openen die verrassen en te denken geven.

Namens de Prof. dr. G. van der Leeuw - Stichting,

Eward Postma

ⁱ L. M. Cohen, 'Adaptation, Adaptiveness, and Creativity' in: *Encyclopedia of creativity*, red. Mark A. Runco en Steven R. Pritzker (Amsterdam Boston Academic Press/Elsevier 2011), 10.

ⁱⁱ Cohen, 'Adaptation, Adaptiveness, and Creativity,' 10.

ⁱⁱⁱ Ibidem.

^{iv} Ibidem.